

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Геронтопсихологія»

вибірковий освітній компонент
за освітньо-професійними програмами «Екстремальна та кризова
психологія», «Робота з персоналом»
підготовки за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 «Психологія»

Рекомендовано кафедрою психології
діяльності в особливих умовах на 2024-2025
навчальний рік.

Протокол від «23» серпня 2024 року № 1

Силабус розроблений відповідно до Робочої програми навчальної дисципліни
«Геронтопсихологія»

2024 рік

Загальна інформація про дисципліну

Анотація дисципліни

Сьогодні розуміння психологічних можливостей у старості є не лише науково актуальною проблемою, а й життєво значущою, оскільки традиційно старість сприймають як вік смутку, втрат, туги і страждань від болю. У той самий час геронтопсихологія, розглядаючи старість як вік розвитку, вказує на значні відмінності у прояві індивідуальних ознак старіння, що не дозволяють однозначно встановити віковий кордон між зрілістю і старістю. Сам факт, що старіють всі по-різному, вказує на те, що сум і горе - не єдина доля старості, а згасання - не єдиний шлях зміни. Більшість людей віку від 55 -60 років досягають максимально можливих для них освітнього, професійно-кваліфікаційного, посадового та матеріального рівнів. Саме старість окреслює загальну перспективу розвитку особистості, забезпечує зв'язок часів і поколінь. Тільки з позиції старості можна глибоко зрозуміти і пояснити життя як ціле, його сутність і зміст, зобов'язання перед попередніми та наступними поколіннями.

Група літніх людей потребує комплексного підходу фахівців у зв'язку з багатомірністю та асинхронією вікових змін, що відбуваються у них, під час непростих соціально-економічних умовах життєдіяльності.

Перед психологами постають задачі, які вимагають для свого рішення здатності до глибокого розуміння особистості та психічних функцій людей пізнього віку.

Інформація про науково-педагогічного працівника

Загальна інформація	Боснюк Валерій Федорович, доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах факультету управління та захисту населення, кандидат психологічних наук, доцент.
Контактна інформація	м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8, викладацька кафедри ПДОУ.
E-mail	bosnyk@nuczu.edu.ua
Наукові інтереси	- психологія копінг-поведінки в різноманітних ситуативних контекстах; - дослідження ментальних ресурсів особистості. - позитивна психологія.
Професійні здібності	- професійні знання і значний досвід роботи в закладах вищої освіти
Наукова діяльність за освітнім компонентом	ResearcherID: https://publons.com/researcher/AAA-2460-2020 ScopusID: https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210313834 Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=IKZ7H7cAAAAJ

Час та місце проведення занять з дисципліни

Аудиторні заняття з навчальної дисципліни проводяться згідно затвердженого розкладу. Електронний варіант розкладу розміщується на сайті Університету (<http://rozklad.nuczu.edu.ua/timeTable/group>).

Консультації з навчальної дисципліни проводяться протягом семестру щочетверга з 15.00 до 16.00. В разі додаткової потреби здобувача в консультації час погоджується з викладачем.

Мета вивчення дисципліни: теоретичне та практичне вивчення закономірностей онтогенезу психіки, психічних особливостей людини на пізніх вікових етапах розвитку та специфіки психологічної роботи з людьми, які переживають пізню дорослість (старість).

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Форма здобуття освіти
	очна (денна)

Статус дисципліни (обов'язкова загальна або обов'язкова професійна або вибіркова)	вибіркова
Рік підготовки	3
Семестр	5
Обсяг дисципліни:	
- в кредитах ЄКТС	4
- кількість модулів	2
- загальна кількість годин	120
Розподіл часу за навчальним планом:	
- лекції (годин)	18
- практичні заняття (годин)	
- семінарські заняття (годин)	22
- лабораторні заняття (годин)	-
- курсовий проект (робота) (годин)	-
- інші види занять (годин)	-
- самостійна робота (годин)	80
- індивідуальні завдання (науково-дослідне) годин	-
- підсумковий контроль (диференційний залік, екзамен)	екзамен

Передумови для вивчення дисципліни

Загальна психологія, вікова психологія, психофізіологія, тощо.

Результати навчання та компетентності з дисципліни

Вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити:

- досягнення здобувачами вищої освіти таких результатів навчання
 - Розуміти закономірності розвитку окремих психічних явищ та особистості в пізні вікові періоди;
 - Здійснювати пошук інформації з різних джерел та адекватно застосовувати її в контексті вікових особливостей;
 - Застосовувати знання про вікові особливості у пізні вікові періоди до визначення професійних можливостей особистості.
- формування у здобувачів вищої освіти наступних компетентностей:
 - Здатність до аналізу функціонування та розвитку психічних явищ;
 - Здатність застосовувати знання у ситуаціях практичної діяльності.

Програма навчальної дисципліни

Теми навчальної дисципліни:

Модуль 1. Закономірності психічного розвитку в похилому віці

Тема 1.1. Методологічні основи геронтопсихології

Тема 1.2. Загальна характеристика старіння та старості.

Тема 1.3. Особистість людини похилого віку.

Тема 1.4. Особливості емоційної сфери старої людини.

Модуль 2. Вікові особливості психіки в період старості. Психологічна допомога.

Тема 2.1. Когнітивний розвиток в період пізньої дорослості.

Тема 2.2. Соціально-психологічні особливості психічного розвитку при старінні.

Тема 2.3 Проблеми здоров'я та танатологія в старості.

Тема 2.4. Психологічна допомога в старості.

Тема 2.5. Духовний розвиток як чинник здоров'я і довголіття дорослої особистості

Розподіл дисципліни у годинах за формами організації освітнього процесу та видами навчальних занять:

Назви модулів і тем	Очна (денна) форма					
	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські) заняття	лабораторні заняття (інші види занять)	самостійна робота	модульна контрольна робота	
Модуль 1.						
Тема 1.1.	14	2	2	-	10	-
Тема 1.2.	14	2	2	-	10	-
Тема 1.3.	12	2	2	-	8	-
Тема 1.4.	14	2	4	-	8	Модульний контроль 1.1-1.4
Разом за модулем 1	54	8	10	-	36	-
Модуль 2.						
Тема 2.1	14	2	2	-	10	-
Тема 2.2.	14	2	2	-	10	-
Тема 2.3.	12	2	2	-	8	-
Тема 2.4	12	2	2	-	8	-
Тема 2.5	14	2	4	-	8	Модульний контроль 2.1-2.5.
Разом за модулем 2	66	10	12	-	44	-
Разом	120	18	22	-	80	-

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1.1. Геронтопсихологія у системі наукових знань про людину	2
2	Тема 1.2. Загальна характеристика старіння та старості	2
3	Тема 1.3. Особистість людини похилого віку	2
4	Тема 1.4. Особливості емоційної сфери старої людини	2
5	Модульна контрольна робота № 1	
6	Тема 2.1. Когнітивний розвиток в період пізньої дорослості	2
7	Тема 2.2. Соціально-психологічні особливості психічного розвитку при старінні	2
8	Тема 2.3. Проблеми здоров'я та танатологія в старості	2
9	Тема 2.4. Психологічна допомога в старості	2
10	Тема 2.5. Духовний розвиток як чинник здоров'я і довголіття дорослої особистості	2
11	Модульна контрольна робота № 2	2
	Разом	22

Оцінювання освітніх досягнень здобувачів вищої освіти

Засоби оцінювання

Вивчення дисципліни «Геронтопсихологія» передбачає проведення лекційних,

семінарських занять, а також самостійну роботу здобувачів вищої освіти..

Оцінювання рівня освітніх досягнень здобувачів за освітніми компонентами, здійснюється за 100-бальною шкалою, що використовується в НУЦЗ України.

Критерії оцінювання

Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль проводиться у формі фронтального та індивідуального опитування, виконання письмових індивідуальних (творчих) завдань (рефератів), контрольної роботи тощо.

Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену.

Розподіл та накопичення балів, які отримують здобувачі, за видами навчальних занять та контрольними заходами з дисципліни

Види навчальних занять	Кількість навчальних занять	Максимальний бал за вид навчального заняття	Сумарна максимальна кількість балів за видами навчальних занять
1. Поточний контроль			
Модуль 1	лекції	4	0
	Семінарські заняття	4	5
	Модульний контроль	1	12
Разом за модуль 1			32
Модуль 2	лекції	5	0
	Семінарські заняття	5	5
	Модульний контроль	1	12
Разом за модуль 2			37
Разом за поточний контроль			69
2. Підсумковий контроль (екзамен)			31
Разом за всі види навчальних занять та контрольні заходи			100

Поточний контроль.

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на семінарському занятті:

5 балів – здобувач вільно володіє усім навчальним матеріалом, орієнтуються в темі та аргументовано висловлює свої думки, наводить приклади;

4 бали – здобувач володіє навчальним матеріалом, орієнтуються в темі та аргументовано висловлює свої думки;

3 бали – здобувач орієнтується в обговорюваній тематиці, але недостатньо обґрунтуванні відповіді, допущені незначні помилки;

2 бали – здобувач частково орієнтується в обговорюваній тематиці, але недостатньо обґрунтуванні відповіді, допущені незначні помилки;

1 бал – здобувач слабо володіє матеріалом та може окреслити лише деякі проблеми теми;

0 балів – здобувач не знає відповіді на поставлені питання або поверхово розкрив лише окремі положення при цьому допустив суттєві помилки.

Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, логіка повідомлення, культура мови, емоційність та переконаність, використання основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників, тощо), аналітичні міркування, вміння роботи порівняння, висновки.

Модульний контроль.

Модульна контрольна робота є складовою поточного контролю і здійснюється через проведення аудиторної письмової роботи під час проведення останнього семінарського заняття в межах окремого залікового модуля.

Кожен варіант модульної контрольної роботи складається з трьох теоретичних питань. У відповідях здобувачі вищої освіти повинні відобразити володіння навчальним матеріалом, зокрема, вміння застосовувати його на практиці (у вигляді наведення власних прикладів, розв'язання психологічних ситуацій тощо), оцінювати факти, явища, вільно висловлювати власні думки, самостійно оцінювати різноманітні явища та факти, проявляючи особисту позицію щодо них, вміло використовувати міжпредметні зв'язки.

11-12 балів – повністю розкрито всі питання, наведено приклади, виявлено знання, які отримано самостійно (відповідь виходить за рамки аудиторної роботи).

9-10 балів – повністю розкрито всі питання, наведено приклади, але недостатнє обґрунтування відповіді, допущені незначні граматичні чи стилістичні помилки.

7-8 балів – дано відповідь не на всі питання.

5-6 бали – частково розкриті певні питання, але допущено суттєві помилки.

3-4 бали – дано відповідь на одне питання.

1-2 бали – поверхово розкриті одне питання.

0 балів – відповідь відсутня.

Питання до модулів:

Модуль 1. Закономірності психічного розвитку в похилому віці.

1. Геронтопсихологія як наука.
2. Загальна характеристика старості як періоду психічного розвитку.
3. Сучасні уявлення про старість. Складність визначення процесу старіння.
4. Фізичні, соціальні та психологічні аспекти старіння.
5. Вікові психологічні завдання старості.
6. Причини старіння та вікові зміни, які відбуваються в психіці.
7. Періодизації пізнього віку.
8. Теорії старіння та старості.
9. Соціальні стереотипи відносно старості та їх вплив на процес старіння.
10. Соціальна ситуація розвитку у пізньому віці.
11. Провідна діяльність похилого віку.
12. Методи та методики геронтопсихологічних досліджень.
13. Рівні, міждисциплінарні взаємозв'язки, закони, принципи, підходи, проблеми геронтопсихології.
14. Особливості емоційної сфери старіючої людини.
15. Домінуючі переживання пізнього віку та їх особливості.
16. Вікова депресія в старості.
17. Проблема суїциду людей похилого віку.
18. Переживання, пов'язані з думками про смерть.
19. Загальна характеристика особистості старіючої та старої людини.
20. Дискусії стосовно ядра особистості в похилому віці.
21. Розуміння "успішного старіння" та "щасливої старості" в науці та в буденному житті.
22. Психологічні фактори, які обумовлюють збереження особистості в старості.
23. Ставлення людини до власного старіння як основа стабільності особистості.
24. Типології особистості в похилому віці.
25. Завдання розвитку особистості в період пізньої дорослості (за Е. Еріксоном).
26. Особливості мотиваційно-потребнісної сфери людини похилого віку.
27. Самосвідомість та самооцінка старіючої людини.
28. Поняття психологічного вітаукта.

29. Чотири Д похилого віку та їх компенсація.
30. Основні засоби щасливого довголіття.

Модуль 2. Вікові особливості психіки в період старості. Психологічна допомога.

1. Загальна характеристика інтелекту людини похилого віку.
2. Механізми компенсації можливого зниження інтелектуальних функцій.
3. Зміни основних пізнавальних функцій в пізньому віці.
4. Психологічний зміст поняття "мудрість".
5. Горе, пов'язане зі втратою близьких в похилому віці.
6. Стрес та стресогенні фактори на пізніх етапах життя.
7. Особливості взаємин старої людини.
8. Переживання самотності в похилому віці.
9. Усвідомлення самоконтролю та почуття самотності в старості.
10. Подружні стосунки в похилому віці.
11. Роль бабусі та дідуся в сім'ї.
12. Працюючі пенсіонери. Особливості взаємин на роботі.
13. Вихід на пенсію: підготовка та пристосування до зміни статусу.
14. Старість та хвороба.
15. Смерть та помирання.
16. Альтернативні шляхи помирання.
17. Стадії пристосування до помирання.
18. Модель Е. Кюблер-Росс та її особливості в пізній період життя.
19. Завершення повного життєвого циклу.
20. Специфіка віково-психологічного консультування в старості.
21. Форми сімейного консультування людей похилого віку.
22. Індивідуальне психологічне консультування старих людей.
23. Консультування та психотерапія людей похилого віку в критичних ситуаціях

Підсумковий контроль.

Підсумковий контроль успішності проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі, проводиться у формі усного екзамену.

Кожен білет складається з трьох питань теоретичного або практичного характеру. Відповідь здобувача оцінюється за повнотою та відповідністю науковим положенням про означену проблему.

Критерії оцінювання знань здобувачів на екзамені (оцінюється від 0 до 30 балів):

25 - 31 балів – здобувач вільно володіє усім навчальним матеріалом, орієнтуються в темі та аргументовано висловлює свої думки, наводить приклади, може зробити кілька незначних помилок;

18 -24 бали - здобувач вільно володіє усім навчальним матеріалом, орієнтуються в темі та аргументовано висловлює свої думки, наводить приклади, але може зробити кілька серйозних помилок;

12 - 17 бали – здобувач частково володіє матеріалом та може окреслити лише деякі проблеми теми. Правильно дана відповідь на одне питання, інші – частково;

5 – 11 балів – частково надані відповіді на всі запитання, але жодне з них не розкрито, допущено суттєві помилки;

1-4 бали - здобувач частково володіє навчальним матеріалом, відповіді загальні, допущено при цьому суттєві помилки.

0 балів – здобувач не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичного питання та практичних завдань.

Перелік питань для підготовки до екзамену

1. Геронтопсихологія як наука.

2. Загальна характеристика старості як періоду психічного розвитку.
3. Сучасні уявлення про старість. Складність визначення процесу старіння.
4. Фізичні, соціальні та психологічні аспекти старіння.
5. Вікові психологічні завдання старості.
6. Причини старіння та вікові зміни, які відбуваються в психіці.
7. Періодизації пізнього віку.
8. Теорії старіння та старості.
9. Соціальні стереотипи відносно старості та їх вплив на процес старіння.
10. Соціальна ситуація розвитку у пізньому віці.
11. Провідна діяльність похилого віку.
12. Методи та методики геронтопсихологічних досліджень.
13. Загальна характеристика особистості старіючої та старої людини.
14. Дискусії стосовно ядра особистості в похилому віці.
15. Розуміння "успішного старіння" та "щасливої старості" в науці та в буденному житті.
16. Психологічні фактори, які обумовлюють збереження особистості в старості.
17. Ставлення людини до власного старіння як основа стабільності особистості.
18. Типології особистості в похилому віці.
19. Завдання розвитку особистості в період пізньої дорослості (за Е. Еріксоном).
20. Особливості мотиваційно-потребнісної сфери людини похилого віку.
21. Самосвідомість та самооцінка старіючої людини.
22. Поняття психологічного вітаукта.
23. Особливості емоційної сфери старіючої людини.
24. Домінуючі переживання пізнього віку та їх особливості.
25. Вікова депресія в старості.
26. Проблема суїциду людей похилого віку.
27. Переживання, пов'язані з думками про смерть.
28. Модель Е. Кюблер-Росс та її особливості в пізній період життя.
29. Горе, пов'язане зі втратою близьких в похилому віці.
30. Стрес та стресогенні фактори на пізніх етапах життя.
31. Особливості взаємин старої людини.
32. Переживання самотності в похилому віці.
33. Усвідомлення самоконтролю та почуття самотності в старості.
34. Подружні стосунки в похилому віці.
35. Роль бабусі та дідуся в сім'ї.
36. Працюючі пенсіонери. Особливості взаємин на роботі.
37. Вихід на пенсію: підготовка та пристосування до зміни статусу.
38. Загальна характеристика інтелекту людини похилого віку.
39. Механізми компенсації можливого зниження інтелектуальних функцій.
40. Зміни основних пізнавальних функцій в пізньому віці.
41. Психологічний зміст поняття "мудрість".
42. Специфіка віково-психологічного консультування в старості.
43. Форми сімейного консультування людей похилого віку.
44. Індивідуальне психологічне консультування старих людей.
45. Консультування та психотерапія людей похилого віку в критичних ситуаціях.
46. Старість та хвороба.
47. Смерть та помирання.
48. Альтернативні шляхи помирання.
49. Стадії пристосування до помирання.
50. Завершення повного життєвого циклу.

Політика викладання навчальної дисципліни

1. Активна участь в обговоренні навчальних питань, попередня підготовка до

семінарських та практичних занять за рекомендованою літературою, якісне і своєчасне виконання завдань.

2. Сумлінне виконання розкладу занять з навчальної дисципліни (здобувачі вищої освіти, які запізнилися, до заняття не допускаються).

3. З навчальною метою під час заняття мобільними телефонами та планшетами дозволяється користуватися тільки з дозволу викладача.

4. Здобувач вищої освіти має право дізнатися про свою кількість накопичених балів у викладача навчальної дисципліни та вести власний облік цих балів.

5. Здобувачі повинні діяти відповідно до політики НУЦЗ України щодо академічної доброчесності.

6. Викладач буде вдячний, якщо здобувач надасть відгук щодо якості навчання та висловіть свої пропозиції з покращення змісту курсу та форм роботи.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Література

1. Ушакова І.М. Вікова та геронтопсихологія. Х.: НУЦЗУ, 2016. 123 с.
2. Ушакова І. Геронтопсихологія. Підручник. Х.: НУЦЗУ, 2014. 236 с.
3. Горещька О. Геронтопсихологія : навчальний посібник для студентів спеціальності 053 Психологія. Х. : Видавництво Іванченка І. С., 2017. 210 с.
4. Долинська Л.В., Співак Л. М. Геронтопсихологія: Практикум. Хрестоматія: Навч. посібн. К.: Каравела, 2014. 244 с.
5. Помиткін Е.О., Рибалка В.В. Геронтопсихологія навчання особистості похилого віку: посібник. Київ: ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України, 2020. 150 с.

Інформаційні ресурси

1. Ушакова І.М. Вікова психологія. Курс лекцій. [Електронний варіант] Харків: НУЦЗУ, 2016. Режим доступу: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/494>
2. Ушакова І.М. Геронтопсихологія. Підручник. [Електронний варіант]. Режим доступу: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/1245>
3. [Дзюба Т.М.](#), [Коваленко О.Г.](#) Психологія дорослості з основами геронтопсихології. [Електронний варіант]. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/5250>

Розробник:

Валерій Боснюк, доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах кандидат психологічних наук, доцент